ПАНДЕМІЯ COVID-19 У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 316.614

DOI: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi46\(49\).154](https://doi.org/10.33120/ssj.vi46(49).154)

Сидоркіна Марина Юріївна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії психології політичної поведінки молоді,
Інститут соціальної та політичної психології,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-8303-8762
marina.sidorkina@gmail.com

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС У СТРУКТУРІ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В СИТУАЦІЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Статтю присвячено теоретичному аналізу місця соціального інтересу в структурі громадянських компетентностей у ситуації пандемії COVID-19. Методологічним підґрунтям роботи стали теоретичні положення концепції соціального інтересу А. Адлера, а також погляди щодо громадянської компетентності М. Мюнклера і Ф. Одіже. Розглянуто громадянські компетентності, які сприяють подоланню загроз та знаходженню відповідей на виклики, породжені пандемією. Серед цих загроз названо ті, які зумовлені стрімким поширенням вірусу, ризиком надмірного навантаження на систему охорони здоров'я, слабким матеріально-технічним забезпеченням системи охорони здоров'я, психологічним навантаженням на медичний персонал, що працює на передовій боротьби з коронавірусом, а також загрози, зумовлені низьким рівнем згуртованості у спільнотах. Визначено, що соціальний інтерес є психологічним чинником компетентної громадянської поведінки, спрямованої на подолання зазначених загроз. Зроблено висновок щодо компетентностей, які зумовлені соціальним інтересом та відіграють важливу роль у подоланні загроз та знаходженні відповідей на виклики, породжені пандемією. До них віднесено: свідому здатність громадян іти на поступки заради спільного блага; свідомі та конструктивні дії (чи цілеспрямоване уникнення певної діяльності), спрямовані на усунення ризиків та/або покращення ситуації на рівні локальної чи ширшої громади; здатність до конструктивної та ефективної взаємодії з іншими, спрямованої на консолідацію спільних зусиль. Соціальний інтерес розглянуто як визначальний щодо таких груп компетентностей демократичного громадянства, як ціннісні компетентності та соціальні компетенції (здатність до взаємодії). Результати можуть бути використані для створення навчальних програм, спрямованих на розвиток компетентностей демократичного громадянства, а також розроблення інформаційних кампаній, скерованих на уповільнення поширення COVID-19, та стратегій розвитку потенціалу громад задля подолання наслідків пандемії.

Ключові слова: громадянська компетентність; демократичне громадянство; соціальний інтерес; пандемія COVID-19; відповідальність; спільне благо.

SOCIAL INTEREST IN THE STRUCTURE OF COMPETENCE FOR DEMOCRATIC CITIZENSHIP DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Maryna Yu. Sydorkina

Ph.D., Senior Research Associate,

Laboratory of Psychology of Political Behavior of Youth,

Institute for Social and Political Psychology, NAES of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-8303-8762

marina.sidorkina@gmail.com

The article is aimed at the theoretical analysis of the place of social interest in the structure of civic competencies during the COVID-19 pandemic. The methodology of the presented scientific research is based on the theoretical provisions of the concept of social interest offered by Alfred Adler and further developed by his followers, as well as on the views on civic competence of M. Munkler and F. Audizhe. Civic competencies that contribute to addressing threats and pandemic challenges are examined. Among these threats are those caused by the rapid spread of the virus, the risk of an overload on the health care system, poor logistical support for the health care system, psychological stress on advanced health care personnel, and low-level community cohesion. Social interest is considered as a psychological factor of competent civic behavior aimed at overcoming these threats. The manifestation of civic competence in a pandemic situation is considered. The author outlines the competencies predetermined by the social interest that play a key role in overcoming challenges and fighting the threats created by the COVID-19 pandemic. They include the conscious ability of citizens to promote the common good; conscious and constructive actions (or deliberate avoidance of specific activities) aimed at eliminating risks and/or improving the situation at the local or wider community level; the ability to engage in constructive and effective interaction with others, aimed at consolidating joint efforts. Social interest is seen as decisive for such groups of competencies for democratic citizenship as value competencies and social competencies (ability to interact). The results can be used in the development of educational programs aimed at the formation of competencies for democratic citizenship, as well as in the development of information campaigns aimed at slowing the spread of COVID-19, and in community development strategies to address the effects of the pandemic.

Keywords: civic competence; democratic citizenship; social interest; COVID-19 pandemic; responsibility; common good.

Постановка проблеми. У ситуації пандемії перед багатьма країнами та суспільствами постають нові виклики, пов'язані з прагненням уникнути стрімкого зростання втрат населення та перевантаження медичної системи. Громадянам демократичного суспільства притаманні демократичні чесноти та усвідомлення їхньої відповідальності за розвиток суспільства (Himmelfmann, 2013, р. 4). У ситуації суспільної чи глобальної загрози це проявляється передусім у модифікації громадянами власної поведінки відповідно до викликів, зумовлених загрозою, а також у готовності організовуватися та брати участь в ініціативах, спрямованих на подолання загрози, зокрема взаємодіяти із владою, державними та неурядовими організаціями з метою покращення ситуації на локальному чи глобальному рівні. Глобальним суспільним благом у період пандемії COVID-19 та смислотворчим лейтмотивом, який акумулює зусилля всіх свідомих громадян та державних, а також низки міжнародних інституцій не лише в Україні, а по всьому світу, є припинення чи хоча б уповільнення поширення коронавірусної хвороби задля збереження здоров'я та життя мільйонів людей. Важливим завданням психологічної науки стає аналіз громадянських практик та компетентностей, які сприяють оптимальному функціонуванню суспільства в період пандемії та досягненню означених цілей. Значний інтерес становить вивчення психологічних чинників, які є базисом формування громадянських компетентностей, що визначають поведінку громадян, а відповідно, і вектор розвитку суспільства в цей кризовий період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виокремлення нерозв'язаних частин загальної проблеми. Європейська рада з питань освіти визначає громадянську компетентність як сукупність знань, умінь, поглядів та цінностей, які дають людині змогу виконувати реальні завдання в процесі громадянського залучення, що передбачає використання комунікативних навичок, навичок розв'язання проблем, критичного і творчого мислення, прийняття рішень, підвищення відповідальності, поваги до інших цінностей, зокрема усвідомлення різноманітності, ставлення та цінностей солідарності, прав людини, рівності та демократії. Слідом за Х. Мюнклером ми визначаємо *громадянську компетентність* як сукупність якостей і кваліфікаційних характеристик, які зумовлюють партиципативну здатність і партиципативну готовність, інтерес до примноження не лише особистих, а й спільних надбань, тобто орієнтацію на суспільне благо або почуття солідарності, що свідчить про готовність до вчинків, дій, зусиль, щодо яких не передбачається матеріальної компенсації або ж вона є незначною (Münkler, 1997). В. Hoskins і R. Crick (2010) зазначають, що громадянська компетентність стосується “здатності ефективно взаємодіяти з іншими людьми у громадській сфері та показувати солідарність і зацікавленість у розв'язанні проблем, що стосуються місцевої та ширшої громади” (р. 126).

Постає потреба у вивченні психологічних детермінант, які визначають компетентну громадянську поведінку, спрямовану на подолання наслідків та загроз, зумовлених пандемією коронавірусу. Наразі бракує досліджень, які б аналізували місце соціального інтересу в структурі компетентностей демократичного громадянства в ситуації пандемії COVID-19.

Метою статті є розгляд соціального інтересу як чинника розвитку компетентностей демократичного громадянства в контексті подолання загроз та знаходження відповідей на виклики, зумовлені пандемією COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ситуації пандемії (як і в багатьох інших кризових ситуаціях) громадянська компетентність проявляється у свідомій здатності громадян іти на поступки заради спільного блага; свідомих і конструктивних діях (чи цілеспрямованому уникненні певної діяльності), спрямованих на усунення ризиків та/або покращення ситуації на рівні локальної чи ширшої громади; у здатності до конструктивної та ефективної взаємодії з іншими (громадянами, організаціями, органами влади), спрямованої на консолідацію спільних зусиль; у здатності до критичного аналізу інформації та власних дій і стратегій взаємодії з іншими; в обґрунтованій, заснованій на достовірній інформації та компетентній оцінці дій влади, спрямованих на подолання загроз та вихід із кризи, а також в обранні конструктивних стратегій висловлення власної позиції щодо дій влади. У контексті нашого дослідження інтерес становить запропонований Ф. Одіже підхід до розгляду структури громадянської компетентності, у якій він виокремлює когнітивні, етичні та соціальні компетентності (Audigier, 2000). Ми дещо доповнимо зміст виокремлених ним груп компетентностей, а також додамо до них групу рефлексивних компетентностей. (У підході Ф. Одіже рефлексивні компетентності не виокремлено в окрему групу, при цьому вони наскрізним чином представлені в інших групах компетентностей). *Громадянські компетентності* ми розглядаємо як компетенції демократичного громадянства. Кожна із груп компетентностей забезпечує ті чи ті аспекти здатності громадян до компетентного розв'язання актуальних проблем, які виникають у демократичному суспільстві.

До групи *когнітивних компетентностей* відносимо: усвідомлення себе громадянином; правову і політичну освіченість громадян, зокрема знання та розуміння принципів і цінностей прав людини та демократичної взаємодії, розуміння принципів функціонування громадянського суспільства, розуміння механізмів захисту прав людини на всіх рівнях, знання громадянином власних обов'язків, знання державної символіки. У ситуації пандемії ця компетентність визначає здатність громадян комплексно оцінювати актуальні глобальні та локальні проблеми, а також частково зумовлює здатність обирати конструктивні (з погляду правового контексту) стратегії їх вирішення; визначає здатність аналізувати або обирати компетентні джерела оцінки змін у правовому полі, зумовлених пандемією.

Соціальні компетентності (група компетентностей, що визначають здатність до взаємодії) зумовлюють спроможність громадян жити з іншими, реалізовувати себе в суспільному житті, ініціюючи та/або долучаючись до спільних проєктів, проявляючи ініціативу та беручи відповідальність за вирішення певних аспектів актуальних суспільних проблем (Audizhe, 2000). Значною мірою ця група компетентностей забезпечує здатність громадян до ефективної взаємодії та координації зусиль у процесі підготовки та реалізації волонтерських ініціатив, спрямованих на подолання наслідків надзвичайних ситуацій та загроз, зокрема й зумовлених пандемією COVID-19 (див.: patients.org.ua, volunteer.country/covid_help тощо). Важливим критерієм розвитку цієї групи компетентностей є здатність обирати конструктивні стратегії взаємодії, такі як співпраця з іншими, обговорення, розв'язання конфліктів відповідно до принципів демократичного права. Важко не погодитись із В. Тимофієвим, який у структурі громадянських компетентностей особливим чином підкреслює значущість здатності громадян прогнозувати та вирішувати конфлікти. Ця здатність передбачає такі компетентності: комунікативну – здатність налагоджувати ефективну взаємодію, командність – здатність ефективно й неупереджено діяти під час командної роботи, лідерство – як здатність впливати та особисто скеровувати дії громадян у процесі реалізації певних позицій та інтересів, ухвалювати узгоджені результативні рішення і переконувати в їх дієвості відповідальних виконавців (керівників соціальних проєктів) (Тимофієв, 2016, с. 273).

Група *етичних компетентностей* (мотиваційно-ціннісний аспект громадянської компетентності) відображає ціннісне підґрунтя громадянської взаємодії, зокрема цінності “свободи”, “рівності” та “солідарності” (Audizhe, 2000), “відповідальності”, “життя та благополуччя інших людей”; почуття патріотизму; повагу до правових засад функціонування держави та суспільства. Етичний вимір охоплює й емоційне підґрунтя людських вчинків у межах громадянської взаємодії, поведінки та позиціонування себе індивідом у власній картині світу. Індикаторами етичного виміру громадянських компетентностей є значущість для громадянина означених цінностей, повага та довіра до себе та інших, бажання дослухатися до партнерів по взаємодії, прагнення знаходити конструктивні стратегії розв'язання проблем та конфліктів (Audizhe, 2000), інтерес до участі у вирішенні актуальних суспільно-політичних питань; інтерес до політичних подій у країні та світі тощо.

До групи *рефлексивних компетентностей* відносимо здатність аналізувати, критично осмислювати інформацію суспільно-політичного характеру, а також результати різноманітних форм громадянської активності та власних внесків у процес та результат громадянської взаємодії; здатність до рефлексивного осмислення власної громадянської ідентичності, мотивації громадянської взаємодії та відповідних цінностей.

Серед детермінант розвитку громадянської компетентності І. Жадан виокремлює такі: готовність до громадянської активності, спрямованої на спільне благо, яка базується на аналізі ситуації і прогнозуванні наслідків своїх дій; прагнення змінювати і контролювати власне життя та ініціювати зміни в найближчому оточенні; готовність і здатність підтримувати тих, хто впроваджує нове і прагне підвищувати ефективність діяльності; адекватне сприйняття власної ролі і ролі інших у функціонуванні спільнот та суспільства в цілому; адекватність уявлень про лідерство, відповідальність, взаємодію, рівність, участь, добробут, демократію (Жадан, 2019). Зазначені чинники, з позицій індивідуальної психології, значною мірою зумовлюються рівнем розвитку *соціального інтересу* особистості.

Перейдімо відтак до розгляду сутності феномену соціального інтересу. А. Адлер, автор концепції соціального інтересу, вважав, що в його основі лежить почуття спільності з іншими. Він розглядав соціальний інтерес як головну спонукальну силу, що визначає поведінку людини, її бажання кооперуватися з іншими заради спільного блага (Адлер, 1997). У широкому розумінні соціальний інтерес визначається як “інтерес в інтересах людства” або “сприяння добробуту людства”. Соціальний інтерес також проявляється у здатності розуміти потреби та переживання інших завдяки ототожненню з ними (Yuen, 2010, p. 2048). Х. Мозак, один з послідовників А. Адлера, зазначав, що соціальний інтерес передбачає готовність

брати відповідальність за себе та інших (Mosak, 1991, p. 312). Соціальний інтерес є комплексним поняттям, частиною декількох психологічних категорій (Miller, 2007) та охоплює такі аспекти: почуття належності (до сім'ї, громади тощо); емпатію («бачити очима іншого, чути вухами іншого, відчувати серцем іншого»); просоціальне (альтруїстичне) ставлення – здатність цінувати інтереси та добробут інших людей, навіть якщо вони не пов'язані з особистою користю (Chamorro, & Oberst, 2012, p. 160). Серед прикладів прояву соціального інтересу в ситуації пандемії – сприйняття себе як частини людства, яке постало перед спільною проблемою; готовність та прагнення робити свій внесок у спільне благо з метою покращення ситуації; взяття на себе відповідальності за обрання конструктивних стратегій подолання спільної загрози; заохочення і підтримка інших людей; турбота про них; прагнення людини робити те, що від неї залежить, та конструктивне співробітництво заради покращення ситуації тощо.

Проаналізуймо деякі глобальні загрози, а також актуальні психологічні і суспільні виклики, пов'язані з пандемією COVID-19, та з'ясуймо, як соціальний інтерес визначає компетентну громадянську поведінку та відповідні громадянські компетентності, від яких залежать можливі стратегії їх подолання.

Перша загроза, зумовлена пандемією COVID-19, про яку вже було згадано вище, пов'язана з *ризиком загибелі багатьох людей у випадку, якщо поширення вірусу не буде уповільнено чи призупинено, та загрозою перевантаження медичної системи*. До появи вакцини єдиною стратегією усунення цієї загрози є *дотримання “соціальної дистанції” (СД)*, тобто уникнення безпосереднього фізичного контакту (ФК) з іншими. Це знижує ймовірність того, що інфікована людина (яка може навіть не знати про те, що вона інфікована) поширюватиме коронавірус (Zhang et al., 2020). Відповідно, це сприятиме уповільненню поширення хвороби (зокрема знижуватиме ймовірність зараження тих, хто належить до груп ризику) і, значить, зменшуватиме ризик надмірного навантаження на систему охорони здоров'я, що загалом сприятиме забезпеченню ефективного лікування найбільш вразливих пацієнтів. Це і є просоціальною поведінкою, адже допомагає захищати інших людей, особливо тих, хто є найбільш уразливим до вірусу. В основі цієї поведінки лежить просоціальна мотивація (співпереживання щодо тих, хто найбільш уразливий до вірусу). Парадокс ситуації, яка виникла, у тому, що соціальний інтерес та солідарність можна виявити, дотримуючись передусім ФД, щоб уповільнити поширення хвороби. Це сприятиме розтягуванню в часі її впливу на всі сфери життя людей, функціонування суспільства та держави. Наразі готовність жертвувати певними благами (задоволенням, фінансами, реалізацією певних планів та проєктів тощо) заради спільного блага є ознакою не лише особистісної зрілості, а й проявом громадянської компетентності. Інакше неминучі численні людські втрати, які неможливо компенсувати, а також значні економічні збитки і суспільні наслідки. Лідери багатьох країн покладаються на свідомість громадян, закликають усіх до виконання їхнього громадянського обов'язку, який наразі полягає в дотриманні СД, тобто уникненні будь-яких ФК, які не є життєво необхідними, а також вводять жорсткі обмеження з вимогами дотримання карантину. Ангела Меркель у зверненні до німецької нації 18 березня 2020 р. зазначила, що ситуація, яка склалася, вимагає “наших спільних солідарних дій”, а також висловила впевненість у тому, що Німеччина впорається з цією проблемою, якщо “всі громадяни справді сприймуть її як свою”. Те саме можна сказати і про інші держави. Загрозою є те, що частина громадян намагається обрати поведінку “безбілетника”. Це проявляється в їхній схильності очікувати, що вони зможуть споживати суспільне благо (яке наразі полягає в стримуванні поширення вірусу) за рахунок того, що інші люди “платитимуть за нього ціну” (дотримуватимуться СД, сидітимуть удома, уникатимуть ФК з іншими людьми). При цьому самі “безбілетники” ухиляються від сплати за користування спільним благом (і далі займаються звичними справами, які передбачають соціальну взаємодію, опосередковану ФК з іншими, зустрічаються з друзями тощо).

Отже, першочерговий психологічний виклик, який постає перед кожним суспільством, *полягає в усвідомленні громадянами взаємозв'язку між індивідуальним і спільним благом, а*

також в актуалізації просоціальної мотивації громадян. (Тут варто зазначити, що в багатьох наших громадян та громадян інших країн просоціальна мотивація є яскраво вираженою і реалізується в численних волонтерських та благодійних ініціативах, спрямованих на допомогу вразливим верствам населення, медичним працівникам тощо). Результати кроскультурного дослідження (Pfattheicher, Nockur, Böhm, Sassenrath, & Petersen, 2020), вибірка якого становила 2192 особи – громадян США, Великобританії та Німеччини, підтверджують, що *емпатія є основною мотивацією дотримання ФД; актуалізація емпатії до тих, хто найбільш уразливий до вірусу, сприяє посиленню мотивації дотримуватися ФД*. Емпатія, яка є проявом соціального інтересу, визначає ціннісний аспект громадянських компетентностей, від її розвитку залежить поведінка громадян, критична в контексті запобігання погіршенню ситуації та подолання пандемії.

Говорячи про загрозу перевантаження медичної системи, слід враховувати ще низку викликів, відповідь на які стає до певної міри можливою також завдяки соціальному інтересу. Один із них – *надмірне психологічне навантаження на медичний персонал*, що впливає на якість їхнього життя та роботи. За даними дослідження китайських науковців (учасниками якого стали 8082 медичних працівники з усіх провінцій Китаю), не тільки широка громадськість, а й медичний персонал зіткнувся з *погіршенням психологічного стану*. Це зумовлено небезпекою, пов'язаною з COVID-19, а також значним фізичним та психоемоційним перевантаженням. (Такі ж тенденції спостерігаються в інших країнах). Було виявлено, що лікарі та медсестри мали більше психологічних симптомів (таких як тривога, депресія та розлади сну) у період захисту від епідемії порівняно з попереднім періодом – до захисту. Дослідники виявили, що *чим більше лікарі та медсестри, які працювали на передовій боротьби з коронавірусом (з найбільш важкими випадками), отримували соціальної підтримки, тим менше вони мали симптомів тривоги, депресії та розладів сну*. Зрозуміло, що надання допомоги родичами та друзями хоч і зумовлено рівнем розвитку соціального інтересу і є проявом людяності, проте не є проявом громадянської компетентності. Водночас ініціювання кампаній, спрямованих на надання допомоги медичному персоналу на волонтерських засадах, пошук коштів на покращення забезпечення засобами захисту є проявом громадянської компетентності (особливо етичних та соціальних компетентностей). Надання підтримки теж є просоціальною поведінкою, значною мірою зумовленою рівнем розвитку соціального інтересу та емпатії. У масштабному дослідженні американських учених (Metzger et al., 2018), вибірка якого становила 2467 осіб віком 12-20 років, було виявлено, що ті, в кого *більше розвинена емпатія*, схильні до більшої соціальної відповідальності, більш схильні надавати неформальну допомогу, у них краще розвинені громадянські навички, навички волонтерства. Дослідники з'ясували, що надавати неформальну допомогу більш схильні ті, хто краще *вміє регулювати власні емоції*, у кого більш розвинені *просоціальні моральні міркування* (там само). Це дослідження показало, що підлітки та молодь, у яких краще розвинені такі прояви соціального інтересу, як здатність до співпереживання іншим, навички емоційної саморегуляції, просоціальні моральні міркування, більш схильні долучатися до численних різновидів потенційної громадянської поведінки, а також вони вище оцінюють власні громадянські навички, що є ознакою більш високого рівня самоефективності і передумовою розвитку громадянської компетентності (адже саме по собі громадянське залучення сприяє її розвитку завдяки можливості вдосконалювати компетентності в процесі громадянської взаємодії).

Ще один виклик, пов'язаний із загрозою *перевантаження системи охорони здоров'я*, зумовлений *недостатнім рівнем її матеріально-технічного забезпечення*. Звісно, це завдання насамперед має вирішуватися на державному рівні. Частина громадян спрямували свої зусилля на забезпечення хоча б часткового розв'язання цієї проблеми, ініціюючи певні заходи або долучаючись до ініціатив зі збирання коштів та організації закупівлі і постачання медичного обладнання (апаратів штучної вентиляції легень тощо). Соціальний інтерес проявляється в бажанні громадян, які є учасниками чи організаторами цих ініціатив, зробити

внесок у спільне благо, а також в їхній здатності до ефективного співробітництва в процесі підготовки та реалізації цих ініціатив.

Іще одна суспільна загроза зумовлена *низьким рівнем довіри до влади та слабкою згуртованістю у громадах, що є чинниками формування відособленості та психологічної ізоляції громадян* і чинниками, які можуть спонукати громадян обирати позицію “кожен за себе” (Dayrit, & Mendoza, 2020). За результатами наших попередніх досліджень, що більше молода людина вмотивована у своїй політичній взаємодії *мотивацією особистої вигоди та безпеки, то менше вона схильна до об’єднання з іншими громадянами заради відстоювання спільних суспільно-політичних інтересів*, а навпаки, більш схильна обирати позицію “моя хата скраю” (Сидоркіна, 2016). Профілактикою превалювання такої мотивації та чинником розвитку мотивації громадянської відповідальності і суб’єктності є сприяння формуванню та розвитку соціального інтересу, адже його складовими є почуття спільності з іншими та почуття відповідальності. Визначення чинників, які зумовлюють рівень довіри до влади та обговорення стратегій подолання, пов’язаних із цим викликів, є предметом окремих досліджень. Стратегією усунення передумов для психологічної ізоляції громадян є консолідація зусиль з метою збільшення соціальної згуртованості, що передбачає зміцнення соціальних відносин, взаємодії та зв’язків, зменшення нерівності та соціальної ізоляції. Сприяють цьому численні громадянські ініціативи, які також є прикладом свідомих внесків у спільне благо, зокрема створення груп сусідів у соціальних мережах; волонтерські ініціативи з організації постачання їжі, медикаментів і товарів першої необхідності вразливим категоріям населення тощо.

Є чимало інших викликів та загроз, зумовлених пандемією COVID-19, відповідь на які значною мірою зумовлюється рівнем розвитку у громадян компетентностей демократичного громадянства. Серед них – економічні загрози, закриття та неможливість продовження роботи значної кількості підприємств та організацій, втрата багатьма громадянами прибутку, втрата громадянами джерел фінансового забезпечення базових потреб; зростання рівня соціальної напруженості; загрози, зумовлені зростанням контролю громадян з боку держави, тощо. Соціальний інтерес не є, на наш погляд, основним чинником, що визначає громадянські компетентності, необхідні для реалізації можливих стратегій подолання цих загроз і викликів (хоча він значною мірою зумовлює цінності та мотивацію, що лежить в основі бажання докладати зусилля задля пошуку стратегій розв’язання цих проблем, а також частково визначає здатність до ефективної реалізації відповідних стратегій, бо зумовлює здатність до конструктивної взаємодії, що є неодмінною умовою будь-яких масштабних ініціатив). При цьому розроблення представниками громадянського суспільства стратегій подолання цих загроз передбачає високий рівень розвитку у них когнітивних громадянських компетентностей (які, на нашу думку, меншою мірою залежать від соціального інтересу), а в багатьох випадках, на додаток, вимагає високої кваліфікації в галузях юриспруденції, економіки, бізнес-менеджменту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У ситуації, яка склалася у зв’язку з пандемією COVID-19, рівень розвитку соціального інтересу кожної людини наразі значною мірою є критерієм її впливу на здоров’я та життя великої кількості інших людей. Громадянська компетентність молоді та інших ініціативних верств населення, яка реалізується в компетентній громадянській поведінці, є джерелом протидії низці породжених COVID-19 загроз. Серед цих загроз – ті, які зумовлені стрімким поширенням вірусу, ризиком надмірного навантаження на систему охорони здоров’я, слабким матеріально-технічним її забезпеченням, психологічним навантаженням на медичний персонал, що працює “на передовій”, а також загрози, зумовлені низьким рівнем згуртованості в спільнотах. Соціальний інтерес є визначальним щодо таких груп компетентностей демократичного громадянства, як ціннісні компетентності та соціальні компетентності (здатність до взаємодії). Звісно, він до певної міри зумовлює і рефлексивні компетентності (адже частково визначає призму, крізь яку суб’єкт осмислює власну роль у громадянській взаємодії,

суспільно-політичну інформацію та події), і найменшою мірою – когнітивні компетентності (хоча може опосередковувати мотивацію до їх розвитку).

Перспективним видається проведення подальшого емпіричного дослідження соціального інтересу як чинника розвитку громадянських компетентностей молоді в ситуації пандемії COVID-19, а також вивчення потенціалу розвитку соціального інтересу молоді як чинника консолідації громад з метою знаходження відповідей на посталі виклики часу та подолання наслідків пандемії COVID-19.

Список використаних джерел

- Адлер, А. (1997). *Наука життя*. Київ: Port-Royal.
- Жадан, І. В. (2019). Комунікативний потенціал розвитку громадянської компетентності студентської молоді. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 43(46), 67–82.
- Сидоркіна, М. Ю. (2017). Мотивація політичної взаємодії і політична самоідентифікація студентської молоді. *Політична картина світу студентської молоді: психологічні проблеми формування*: колект. монографія. В. Д. Бондаренко та І. В. Жадан (ред.), Київ: Міленіум. (с. 177–214). Взято з <https://ispp.org.ua/2020/05/10/politichna-kartina-svitu-studentsko%dl%97-molodi-psixologichni-problemi-formuvannya/>
- Тимофієв, В. Г. (2016). Прогнозування та попередження конфліктів як складові громадянських компетентностей. В *Актуальні питання формування та розвитку громадянських компетентностей в Україні*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю “Розвиток громадянських компетентностей в Україні” (с. 273–276). Київ: НАДУ.
- Audigier, F. (2000). *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Chamarro, A., & Oberst, U. (2012). Emotional Intelligence and Social Interest: are they related constructs? *Aloma: Revista de psicologia, ciències de l'educació i de l'esport Blanquerna*, 30(1), 159–166.
- Dayrit, M., & Mendoza, R. (2020). *Social Cohesion vs COVID-19*. Взято з <https://ssrn.com/abstract=3555152>.
- Himmelmann, G. (2013). Competences for teaching, learning and living democratic citizenship. In *Civic education and competences for engaging citizens in democracies* (pp. 1–7). Brill Sense.
- Hoskins, B., & Crick, R. (2010). Competences for learning to learn and active citizenship: Different currencies or two sides of the same coin? *European Journal of Education*, 45(1), 121–137.
- Ly, Y., Yao, H., Xi, Y., Zhang, Z., Zhang, Y., Chen, J., ... & Luo, G. Q. (2020). *Social Support Protects Chinese Medical Staff from Suffering Psychological Symptoms in COVID-19 Defense*. Взято з <https://ssrn.com/abstract=3559617>.
- Metzger, A., Alvis, L. M., Oosterhoff, B., Babskie, E., Syvertsen, A., & Wray-Lake, L. (2018). The intersection of emotional and sociocognitive competencies with civic engagement in middle childhood and adolescence. *Journal of youth and adolescence*, 47(8), 1663–1683.
- Miller, D. J. (2007). *A correlational validity study of select scales of the Basic Adlerian Scales for Interpersonal Success–Adult Form (BASIS-A)* (Doctoral dissertation). Kent State University.
- Mosak, H. (1991). “I don’t have social interest”: Social interest as construct. *Individual Psychology*, 47, 30–320.
- Münkler, H. (1997). Der kompetente Bürger. In A. Klein, R. SchmalzBruns (Eds.), *Politische Beteiligung und Bürgerengagement in Deutschland Möglichkeiten und Grenzen* (pp. 153–172). Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- Pfafftheicher, S., Nockur, L., Böhm, R., Sassenrath, C., & Petersen, M. (2020). The emotional path to action: Empathy promotes physical distancing during the COVID-19 pandemic. Retrieved from <https://psyarxiv.com/y2cg5>.
- Yuen, T. (2010). Counseling with adolescents in Hong Kong: an effective groupwork revisited. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 2047–2057.
- Zhang Y., Jiang B., Yuan J., & Tao Y. (2020). The impact of social distancing and epicenter lockdown on the COVID-19 epidemic in mainland China: A data-driven SEIQR model study. Retrieved from <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.03.04.20031187v1>.

References

- Adler, A. (1997). *Science to live*. Kyiv: Port-Royal. (in Russian)
- Audigier, F. (2000). *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. (in English)
- Chamarro, A., & Oberst, U. (2012). Emotional Intelligence and Social Interest: are they related constructs? *Aloma: Revista de psicologia, ciències de l'educació i de l'esport Blanquerna*, 30(1), 159–166. (in English)
- Dayrit, M., & Mendoza, R. (2020). *Social Cohesion vs COVID-19*. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=3555152>. (in English)
- Himmelman, G. (2013). Competences for teaching, learning and living democratic citizenship. In *Civic education and competences for engaging citizens in democracies* (pp. 1–7). Brill Sense. (in English)
- Hoskins, B., & Crick, R. (2010). Competences for learning to learn and active citizenship: Different currencies or two sides of the same coin? *European Journal of Education*, 45(1), 121–137. (in English)
- Lv, Y., Yao, H., Xi, Y., Zhang, Z., Zhang, Y., Chen, J., ... & Luo, G. Q. (2020). *Social Support Protects Chinese Medical Staff from Suffering Psychological Symptoms in COVID-19 Defense*. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=3559617>. (in English)
- Metzger, A., Alvis, L. M., Oosterhoff, B., Babskie, E., Syvertsen, A., & Wray-Lake, L. (2018). The intersection of emotional and sociocognitive competencies with civic engagement in middle childhood and adolescence. *Journal of youth and adolescence*, 47(8), 1663–1683. (in English)
- Miller, D. J. (2007). *A correlational validity study of select scales of the Basic Adlerian Scales for Interpersonal Success—Adult Form (BASIS-A)* (Doctoral dissertation). Kent State University. (in English)
- Mosak, H. (1991). “I don’t have social interest”: Social interest as construct. *Individual Psychology*, 47, 309–320. (in English)
- Münkler, H. (1997). Der kompetente Bürger [The competent citizen]. In A. Klein, R. SchmalzBruns (Eds.), *Politische Beteiligung und Bürgerengagement in Deutschland Möglichkeiten und Grenzen* (pp. 153–172). Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung. (in German)
- Pfattheicher, S., Nockur, L., Böhm, R., Sassenrath, C., & Petersen, M. (2020). The emotional path to action: Empathy promotes physical distancing during the COVID-19 pandemic. Retrieved from <https://psyarxiv.com/y2cg5>. (in English)
- Sydorkina, M. Yu. (2017). Motyvatsiya politychnoyi vzayemodiyi i politychna samoidentyfikatsiya studentskoyi molodi [Motivation of political interaction and political self-identification of students' youth]. In *Politychna kartyna svitu studentskoyi molodi: psykholohichni problem formuvannya: coll. monograph* V. D. Bondarenko & I. V. Zhadan (Eds.), Kyiv: Milenium . (pp. 177–214). Retrieved from <https://ispp.org.ua/2020/05/10/politychna-kartyna-svitu-studentsko%d1%97-molodi-psikologichni-problemi-formuvannya/> (in Ukrainian)
- Tymofiyev, V. H. (2016). Prohnozuvannia ta poperedzhennia konfliktiv yak skladovi hromadianskykh kompetentnostei [Predicting and preventing conflicts as a part of civic competence]. In *Aktualni pytannia formuvannia ta rozvytku hromadianskykh kompetentnostei v Ukraini: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu “Rozvytok hromadianskykh kompetentnostei v Ukraini”* (pp. 273–276). Kyiv: NADU. (in Ukrainian)
- Yuen, T. (2010). Counseling with adolescents in Hong Kong: an effective groupwork revisited. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 2047–2057. (in English)
- Zhadan, I. V. (2019). Komunikatyvnyi potentsial rozvytku hromadyanskoï kompetentnosti studentskoi molodi [Communication potential of student youth civic competence development]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* [Scientific studios on social and political psychology], 43(46), 67–82. (in Ukrainian)
- Zhang Y., Jiang B., Yuan J., & Tao Y. (2020). The impact of social distancing and epicenter lockdown on the COVID-19 epidemic in mainland China: A data-driven SEIQR model study. Retrieved from <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.03.04.20031187v1>. (in English)

УДК 159.9 316.6

DOI: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi46\(49\).155](https://doi.org/10.33120/ssj.vi46(49).155)